

**VIII Міжнародна науково-практична конференція
«ДУХОВНІСТЬ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ»**

9-11 жовтня 2014 р. м. Івано-Франківськ

м. Івано-Франківськ – Київ

2014 рік

«Духовність у становленні та розвитку особистості»

Міністерство освіти і науки України
Національна Академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г.С. Костюка
Лабораторія психології особистості ім. П.Р. Чамати
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Кафедра загальної та клінічної психології

Матеріали
VIII Міжнародної науково-практичної
конференції
«Духовність у становленні та розвитку
особистості»

9–11 жовтня 2014 р., м. Івано-Франківськ

Конференція присвячена пам'яті
Мирослава Йосиповича Боришевського (1934–2014) –
Вченого, Вчителя, Громадянина

Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Київ – Івано-Франківськ – 2014

Dr Anita Famuła-Jurczak

Uniwersytet Zielonogórski

Dr hab. Piotr Mazur

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

**KSZTAŁTOWANIE OSOBOWOŚCI WYCHOWANKA W SZKOLE
DEVELOPMENT OF PERSONALITY PUPIL AT SCHOOL
СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В ШКОЛІ**

Summary: *The purpose of this paper is to reflect on the role of schools in shaping the personality of the individual. In the first part of the study will be presented assumptions about the personality of the individual. The second part, will be paid approximately the tasks facing the school, whose mission is to support the development of a juvenile personality. Show the role of schools in shaping the personality of a pupil is justified, as it is the school is one of the elements of social reality, it is supplied patterns, determined social horizons.*

Key words: *education, school, person*

Анотація. *У статті розкривається роль школи у формуванні особистості й індивідуальності учня. У першій частині дослідження представлені припущення про сутність становлення особистості й індивідуальності. У другій частині розглядаються завдання, що стоять перед школою. Показана роль школи у формуванні особистості дітей, так як школа є одним з елементів соціальної реальності, що встановлює моделі визначення соціальних горизонтів.*

Ключові слова: *освіта, школа, особистість, молодший школяр*

Zmieniająca się rzeczywistość społeczna generuje konieczność ponownego zadania sobie pytania: kim ma być człowiek? jakie cechy, kompetencje powinien posiadać, żeby móc funkcjonować w świecie nieustannych zmian? Celem niniejszego tekstu jest refleksja nad rolą szkoły w kształtowaniu osobowości jednostki. W pierwszej części pracy przedstawione zostaną założenia dotyczące osobowości jednostki. Natomiast część druga, poświęcona zostanie przybliżeniu zadań stojących przed szkołą, której zadaniem jest wspomaganie rozwoju osobowości wychowanka. Ukazanie roli szkoły w kształtowaniu osobowości wychowanka jest zasadne, gdyż to właśnie szkoła jest jednym z elementów rzeczywistości społecznej, to w niej dostarczane są wzorce zachowań, wyznaczane horyzonty życia społecznego. Pomimo znaczącej roli szkoły w rozwoju osobowości wychowanka nie bez znaczenia pozostaje jego własna aktywność,

gdyż – jak pisze B. Suchodolski – to jak będzie wyglądał kształt naszego życia zależy od tego czy „czy uczyni je bogatym, wykorzystując istniejące warunki, czy uczni je interesującym, a może i twórczym, podejmując zadania trudne, niekiedy przerastające aktualne siły, a jednak możliwe do wykonania” [4, s. 54].

Osobowość ucznia

Kategorię osobowości człowieka odnajdujemy w pracach przyrodników (Hipokrates), filozofów (Platon, Arystoteles) a przede wszystkim psychologów. Zainteresowanie a osobowością na gruncie psychologii gwałtownie wzrosło w XIX wieku. Od tego czasu możemy zaobserwować pojawia się teorii wyjaśniających funkcjonowanie człowieka w różnych układach i sytuacjach. Intensywnie rozwijające się badania nad człowiekiem stały się przyczynkiem do opisywania jego osobowości w kategoriach cech, indywidualnie różnicowanych wymiarów czy też teorii uczenia się. Wielość powstających teorii dotyczących osobowości powoduje koncentrowanie się na różnych cechach składających się na osobowość.

W kontekście zmian, które zachodzą w naszym społeczeństwie interesujące wydaje się rozumienie osobowości zaproponowane przez psychologów poznawczych. Podejmując próbę zdefiniowania osobowości czynią oni założenia dotyczące rzeczywistości, w której funkcjonuje człowiek, jak również rozwoju jednostki uczestniczącej w życiu społecznym. Zdaniem psychologów poznawczych rzeczywistość tworzona jest na drodze interakcji i ma ona charakter subiektywny. To, jak ludzie postrzegają świat i jak interpretują zachodzące w nim zmiany przyczynia się do kształtowania przez nich obrazu samego siebie. Warto zaznaczyć, że obraz siebie rozumiany jest jako „zbiór sądów i wyobrażeń na temat własnego wyglądu zewnętrznego, intelektu, charakteru, dojrzałości emocjonalnej, stosunków z innymi ludźmi czy aspiracji życiowych” [1, s. 14].

Zdaniem J. Kozielskiego w strukturze samowiedzy można wyróżnić składniki centralne i peryferyczne. Do składników centralnych auto zalicza: „sądy opisowe, samooceny, sądy o standardach osobistych” [1, s. 370]. Z kolei do składników peryferyjnych autor zaliczył: sądy o regułach generatywnych, sądy o regułach komunikacyjnych” [1, s. 370]. Sądy opisowe dotyczą faktów z biografii człowieka i mogą opisywać: czynniki demograficzne, zainteresowania, sprawy szkoły, osoby znaczące. Pomimo tego, że w literaturze spotkać można różne definicje samooceny to jej treść można sprowadzić do właściwości fizycznych, cech osobowości oraz stosunków z innymi ludźmi. Cechy te mogą być przedmiotem samoopisu, jak i samooceny. W samoocenie nakłada się na nie proces wartościowania, kiedy człowiek określa siebie na skali wartości. W okresie dorastania zdolność do samodzielnego i

krytycznego spojrzenia na siebie jest w pełni wykształcona. Uczeń uświadamia sobie dodatnie i ujemne cechy osobowości i ich wpływ na zachowanie. W procesie formułowania samooceny nie bez znaczenia pozostaje wpływ innych ludzi (do tego wątku powrócę w dalszej części rozdziału, gdy będę opisywała relacje panujące między nauczycielem a uczniem). Ważną rolę w procesie formułowania samooceny pełnią również emocje, dążenie do obrony własnej osoby oraz chęć zdobycia aprobaty społecznej. Kolejnym czynnikiem wchodzącym w strukturę samowiedzy są standardy osobiste czyli „różnorodne pragnienia dotyczące pożądaných przez jednostkę stanów zewnętrznych i wewnętrznych” [1, s. 83].

W ramach czynników peryferyjnych J. Koziński wskazał reguły generowania wiedzy. Wobec napływających informacji jednostka stosuje reguły sterujące ich gromadzeniem i interpretacją. Dzieje się tak nawet wówczas, gdy nie człowiek sobie tego nie uświadamia. Informacje mogą być integrowane za pomocą trzech strategii: liniowej, koniunkcyjnej i alternatywnej. Pierwsza (liniowa) polega na sumowaniu informacji o porażkach, sukcesach, wadach i zaletach. W oparciu o tak zgromadzoną wiedzę jednostka wyraża sądy opisowe. Strategia koniunkcyjna opiera się na tym, że człowiek formułuje wysokie samooceny jedynie wtedy, gdy wszystkie otrzymywane na dany temat informacje są prawdziwe. Z kolei strategia alternatywna polega na formułowaniu wysokiej samooceny jeżeli tylko jedna informacja jest prawdziwa. Poznanie reguł za pomocą których jednostka generuje wiedzę o sobie pozwala na zmianę obrazu jednostki poprzez „kształtowanie nowych, bardziej realistycznych reguł generowania samooceny” [1, s. 89]. Kolejnym peryferyjnym składnikiem wiedzy o sobie są sądy o regułach komunikacji. To jak jednostka będzie przedstawiała siebie społeczeństwu zależy od dystansu jaki istnieje między jednostką a słuchaczem; dążeniem do aprobaty społecznej.

Jednostka wchodząc w relacje z innymi ludźmi może przedstawiać siebie za pomocą różnych masek, fasad za którymi ukrywa prawdziwą wiedzę o sobie. Dokonując samoprezentacji jednostka może posługiwać się sędami opisowymi, sędami o standardach oraz sędami wartościującymi. Centralnym składnikiem samoprezentacji są samooceny. Jednostka bowiem najczęściej przedstawia właściwości fizyczne, intelektualne oraz te dotyczące kontaktów z innymi ludźmi, jednocześnie przypisując im pewną wartość. Dzięki wartościowaniu posiadanych cech jednostka może modyfikować „publiczny portret” przy jednoczesnym zachowaniu jego zgodności z jej prywatną wiedzą o sobie. Samoprezentacja może przybrać formę: taktycznej, fasadowej lub autentycznej. Samoprezentacja taktyczna występuje wówczas, gdy jednostka nastawiona jest na osiągnięcie konkretnych celów, jednocześnie w samoprezentacji nie kieruje się wiernością prawdzie, nie idealizuje własnej osoby, nie interesuje się nawet

aprobata społeczną. Z samoprezentacją fasadową mamy natomiast do czynienia gdy jednostka stara się wykreować najbardziej idealny wizerunek siebie. Podstawą nie są tutaj sądy opisowe czy wartościujące a sądy o standardach. Samoprezentacja autentyczna polega na ujawnianiu prawdy o sobie. Dokonując opisu siebie jednostka uświadamia sobie te sądy, które chce ujawnić publicznie [1, 190-198].

Budowanie osobowości dziecka rozpoczyna się od momentu narodzin, jednak bardziej świadome konstruowanie obrazu siebie następuje w okresie wczesnoszkolnym. To właśnie na tym etapie zauważa się radykalną zmianę w funkcjonowaniu dziecka. W tym okresie rozwoju dziecko niejednokrotnie po raz pierwszy wchodzi w szersze środowisko społeczne, gdyż wchodzi w nową, szerszą grupę rówieśniczą oraz pojawia się znaczący inny jakim jest nauczyciel. Rozpoczynając naukę w szkole spotyka się z nowych sytuacji, które powodują, że nabywa nowych doświadczeń. Systematycznie i samodzielnie zaczyna poznawać rzeczywistość. Widać też wyraźnie zmiany w sferze intelektualnej, a przede wszystkim w społecznej. Rozpoczęcie nauki związane jest bo wie nie tylko ze zdobywaniem wiedzy ale również z wchodzeniem w nowe, różnorodne role społeczne, a tym samym poznaje siebie w wielu sytuacjach. Dochodzi więc do wytworzenia się obrazu „ja”. Jak zaznaczają psychologowie obraz samego siebie początkowo jest zależny od środowiska zewnętrznego jednak z czasem coraz bardziej staje się od niego odrębny. Na rozwój osobowości wychowanka wpływ mają wrodzone zadatki anatomiczno-fizjologiczne, własna aktywność jednostki, środowisko oraz nauczanie i wychowanie [3, s. 178].

Jakie zadania stoją przed szkołą(?)

Coraz częściej słyszymy glosy, że szkoła przestaje być instytucją wspierającą rozwój ucznia a co za tym idzie rozwój społeczeństwa. Dzieje się tak, ponieważ szkoła nadal jest instytucją odizolowaną od zmian, które zachodzą w rzeczywistości społecznej, a realizowane przez nią zadania coraz częściej odbiegają od wymagań i potrzeb społeczeństwa. Postrzeganie roli szkoły może się zmienić pod warunkiem, że stanie się ona otwarta na społeczeństwo i rozpocznie współdziałanie z innymi instytucjami zajmującymi się realizacją celów społecznych i jednostkowych [6, s. 81].

Skoro założyliśmy, że współczesny świat potrzebuje jednostek, które w sposób twórczy, refleksyjny będą analizowały zjawiska pojawiające się w społeczeństwie, będą angażowały się w rozwiązywanie problemów, formułowanie rozwiązań oraz rozwijanie społeczeństwa, to należy sobie zadać kolejne pytanie o miejsce, które pozwoli jednostce na zdobywanie tego typu umiejętności? Miejscem pozwalającym na kształtowanie osobowości wychowanka jest szkoła, która winna pomagać mu w zdobywaniu doświadczeń pozwalających na rozwijanie potrzeby i zdolności do samokształcenia. W szkole wspierającej rozwój osobowości dziecka stwarzane są okazje do udziału w

zajęciach, podczas których uczeń kształtuje swoją samodzielność i ma możliwość wyrażania własnego „ja”.

Zadaniem szkoły jest także przygotowywanie młodego człowieka do radzenia sobie ze zmianą oraz umiejętnego przewidywania jej kierunku. Rozwinięcie tej dyspozycji będzie możliwe poprzez rozwijanie postawy refleksyjnej, która wyraża się w pogłębionej samoświadomości. Ponieważ współczesne życie współczesne jest życiem, demokratycznym, społecznym, życiem w którym „zasadniczą właściwością człowieka powinna być umiejętność wymiany społecznych i kulturalnych doświadczeń, zdolność do myślenia w kontakcie z innymi ludźmi”[5, s. 279]. Oznacza to, że współczesna młodzież „powinna być uczona myśleć nie tylko w oparciu o prawa nauki i prawa psychiki, ale zarazem i w związku z wymaganiami życia i wspólnego działania ludzi, i z doświadczeniami praktyki społecznej”[5, s. 279].

Rozwój technologii i techniki przyniósł ze sobą nową wizję wykształconego człowieka. Oczekuje się, od niego „wysokiego stopnia uspołecznienia jednostki, aktywności, umiejętności i współdziałania i współgospodarzenia w różnych dziedzinach i zakresach życia społecznego, począwszy od udziału w działalności komórek najbardziej podstawowych, związanych z miejscem zamieszkania i pracy, aż do uczestnictwa w organizacjach i poczynaniach o znaczeniu ogólnokrajowym i ogólnoludzkim. I do pełnienia tych funkcji szkoła musi człowieka przygotować”[6, s. 81].

Niezwykle trafnie ujął przemiany cywilizacyjne ujął Z. Zaboworwski. Autor wskazuje, że „W czasach współczesnych, w których dzisiaj jest tak mało podobne do wczoraj, a jutro będzie niewątpliwie odmienne niż dzień dzisiejszy, gdy przed człowiekiem wyrastają nowe złożone zagadnienia, których rozstrzygnięcie ma wyraźne społeczne konsekwencje i które dzięki organizacji życia współczesnego angażują jednostkę w zasadniczych problemach współczesnej epoki, nie wystarczają utrwalone nawyki oraz umiejętności współżycia i współpracy, lecz konieczny jest dla prawidłowego działania dojrzały sąd moralno – społeczny oparty na właściwych przesłankach. Sąd ten wymaga pogłębionego rozumienia problemów naszej epoki i orientacji we współczesności, dostrzegania jej korzeni w przeszłości, w tradycji historycznej, umiejętności wykrycia tendencji rozwojowych naszych czasów”[7, s. 7-8].

Zdobywając wiedzę o otaczającym środowisku, obowiązujących w nim regułach jednostka jest zdolna do świadomego wykorzystywania zdobywanej wiedzy, którą zaczyna wykorzystywać do świadomego kierowania własnym życiem. Zdobywana wiedza na temat otaczającego jednostkę świata stwarza jej możliwości do samodzielnego kształtowania życia i formułowaniu celów. Wejście jednostki w

środowisko lokalne i rozpoczęcie z nim współpracy umożliwi jej realizowanie celów wypływających ze środowiska. Współdziałanie jednostki ze środowiskiem pozwala jej na uzyskanie szerokiego zakresu autonomii dostrzeganie odległych celów, jednocześnie utrzymując dobre relacje ze społeczeństwem.

Reasumując można powiedzieć, że „Człowieka, który osiągnął wysoki poziom rozwoju osobowości, charakteryzuje świadomość miejsca i zadań, które ma w życiu do spełnienia, widzenia sensu i celu życia oraz aktywność i duży stopień autonomii w działaniu”[2, s. 261].

Literatura:

1. Koziński J., *Psychologiczna teoria samowiedzy*, Warszawa 1986.
2. Porębska M., *Osobowość i jej kształtowanie w dzieciństwie i młodości*, Warszawa 1982.
3. Przetacznikowa M., Makiełło-Jarża G., *Psychologia ogólna*, Warszawa 1982.
4. Suchodolski B., *Kształt życia*, Warszawa 1979.
5. Suchodolski B., *Wychowanie i strategię życia*, Warszawa 1983.
6. Włodarski Z., *Biopsychospłeczne problemy edukacji permanentnej*, [w:] *Szkola i edukacja permanentna*, red. M. Maciaszek, J. Wołczyk, R. Wroczyński, Warszawa 1975.
7. Zaborowski Z., *Problemy wychowania społecznego w szkole*, Warszawa 1960.

УДК 159.923.2:159.923.32

Білозерська С.І.

*Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,*

Lana_sun@meta.ua

ВИБІР ЯК ОСНОВА ЛЮДСЬКОЇ МОРАЛЬНОСТІ

У статті здійснено науковий аналіз теоретико-методологічних засад вивчення вибору як основи морального становлення особистості; проаналізовано психологічну сутність, зміст, структуру морального вибору.

Ключові слова: моральний вибір, моральні мотиви, моральні спонуки, моральна мета, моральні цінності, моральна свобода.